

1860tých, a zavedena nově i ochrana vinařství. Průmyslový sever Francie shodl se s agrárním jihem o solidární celní ochranu.

Dnem 11. ledna 1892 vypověděny ke dni 1. února 1892 všechny dosud platné tarifní smlouvy (některé ještě z liberální éry Napoleona III, poslední z r. 1881), vydán nový generální celní tarif s opětným zvýšením cel průmyslových i agrárních a s t. zv. dvojitým tarifem, generálním a minimálním (celní sazby tarifu generálního zvýšeny proti tarifu z r. 1881 průměrem o 70 procent, sazby tarifu minimálního o 40 procent), zvláštní tarifní smlouvy celní neměly vůbec býti uzavírány.

Většina států poskytla Francii za minimální tarif nejvyšší výhody, jen Švýcarsko požadovalo některá zmírnění, a když tato byla odepřena, došlo pro Francii k celní válce se Švýcarskem (od počátku r. 1893 do léta r. 1895), po které Francie u 29 artiklů sešla pod sazby minimálního tarifu a jej tedy prolomila (sazby sníženy pro sýr o 20 procent, kondensované mléko o 8 procent, bavlněné, hedvábné tkaniny skoro o 50 procent, pletené zboží a j. o 30 proc., řezané dříví o 50 proc.). Ještě dříve, 1. března 1888, vypukla a déle trvala celní válka s Itálií, při které došlo na obou stranách k vysokým clům retorsním a která poškodivši o miliardy vzájemný obchod italsko-francouzský skončena teprv 20. listopadu 1898 dohodou o vzájemné platnosti největších výhod.

Také nový tarif francouzský z 29. března 1910 byl opět tarifem dvojitým se sazbami proti r. 1892 namnoze ještě zvýšenými.

Před válkou měla Francie smlouvy o největších výhodách se všemi čelnějšími státy světa, pro něž tedy platil tarif minimální, arci i ten s některými výjimkami (minimální sazby nepovoleny Itálii r. 1899 pro dovoz hedvábí a hedvábného zboží, Číně, Brasilii a Kanadě povoleny jen pro některé zboží koloniální, Americké Unii r. 1910 rovněž jen pro některé položky), kdežto u jiných platily maximální sazby z r. 1892, nebo dokonce zvýšené maximální z r. 1910.

§ 14. Obchodní politika Německa.

I. Stará říše německá nedospěla k jednotě hospodářské a obchodněpolitické. Neprovedena ani soustava pohraničních cel říšských se svobodným obchodem vnitřním. Již za Karla V. uvažováno o hraničním clu říšském, aby se nabylo prostředků pro vojenskou a soudní organisaci říše, ale jihoněmecká města, která

daleko větší styky měla s Itálií a Španělskem než se severoněmeckou hansou, dovedla zmařiti toto opatření. Pro úkoly celní politiky užíváno všeobecného zdanění spotřebního, akcizu, převahou v podobě dávky u bran vybíraného.

Jako v jiných oborech vycházel i zde vývoj od teritorií, v nichž od druhé polovice 17. stol. uplatňovaly se zásady merkantilistické (a to pro nedostatek kapitálu a podnikavosti s ještě větším rozsahem státní působnosti než ve Francii) a která po rozpadu říše jala se obchodní závory tvrnitř svých obvodů odstraňovati a tyto na venek hraničními cly uzavíratí.

Koncem 18. stol. mělo Německo 324 samostatná území vedle 1475 samostatných rytířských statků, celkem tedy 1799 celních území, nadto i v samotných teritoriích měla některá města ještě zvláštní cla. V jediném Prusku r. 1800 bylo vedle četných zákazů dovozu (tovarů) a vývozu (surovin) 57 tarifů s 2775 třídami zboží. Ani vídeňský kongres r. 1815 po válkách napoleonských nepřinesl očekávané politické jednoty Německa, roztržštěnost a nepříznivé hranice pudily však jednotlivé státy k společným opatřením a virtemberský národohospodář Bedřich List a badenský státník Nebenius volali po jednotné pohraniční celní čáře celého Německa. Nejprve alespoň Prusko provedlo celním zák. z 25. května 1818 celní ujednocení svých, třeba tehdy teritoriálně ani nesouvislých území na podkladě poměrně velmi nízké celní ochrany. Všechn dovoz, vývoz i přívoz dovolen, téměř úplně volný byl dovoz surovin, nepatrná dávka uložena z přívozu produktů zemědělských a mírné (10 proc.) hodnotné clo na přívoz tovarů, značná cla byla na vývoz surovin, proti sousedním státům německým platily však tytéž sazby jako na př. proti Francii.

Státy a enklavy pruským územím obklíčené pohnuty nejprve k celnímu připojení. Po dlouhém vyjednávání uzavřen r. 1828 celní spolek mezi Bavorskem a Virtemberskem a na to mezi Pruskem a Hessen-Darmstadtskem, kdežto ostatní německé státy (kromě východolabských a Badenska) spojily se pod vedením Saska v obchodní spolek středoněmecký, který jako klín mezi oběma druhými měl křížiti ujednocovací záměry pruské. Již r. 1833 spojily se však Prusko-Hesensko s jedné a Bavorsko-Virtembersko s druhé strany se Saskem a Durynskem, s působností od 1. ledna 1834, v » německý celní spolek«, ku kterému se v r. 1851 připojily všechny ostatní spolkové státy německé,

kromě Rakouska, měst hanseatických a států přímořských, a jímž byla připravena vlastně i jeho pozdější jednota politická.

Celní spolek utvořil pro největší část Německa jednotné území obchodní na podkladě mírné celní ochrany. Pruský celní tarif z r. 1818 stal se bez podstatných změn i tarifem německého spolku celního. Když v l. 1840. tlak anglické soutěže vyvolal čilejší hnutí ochránářské, zvýšena r. 1842—1846 přívozní cla na četné tovary, zvl. na jemnější zboží vlněné a přízi bavlněnou a lněnou, a znovu zavedeno clo na surové železo, r. 1818 zrušené.

Hnutí roku 1848 přineslo místo znovu očekávané jednoty německé (národní shromáždění ve Frankfurtě) ještě ostřejší protivu mezi Rakouskem, které nyní pod vedením Bruckovým o vstup do německého spolku celního usilovalo, a Pruskem, které tomu z obavy o ztrátu svého primátu bránilo. Muselo sice Prusko uzavřít obchodní smlouvu s Rakouskem r. 1853, která oběma státům zjednávala vzájemné přednostní postavení na jiné státy nerozšířitelné, avšak k uzavření celní jednoty s Rakouskem nedošlo a Prusko využívalo hospodářské opozdílosti Rakouska, že mohouc při své vlastní pokročilosti býti liberálnější, uzavíralo smlouvy, ku kterým Rakousko přistoupení nemohlo.

Když při nastalém zlevnění zboží stará specifická cla stoupla z 10 proc. na 40—50 proc. hodnoty zboží, uzavřelo Prusko, aby odstranilo celní přednost Rakouska a znemožnilo mu z příčin politických i valutárních vstup do celního spolku, v souhlase s liberálním veřejným míněním, v severním Německu tehdy převládajícím, 29. března 1862 obchodní smlouvu s Francií, v níž smluven nový, podstatně nižší celní tarif a připověděny vzájemně největší výhody. Hrozbou, že celní spolek vypoví, donutilo Prusko i celní spolek, že nový tarif přijat i v nové smlouvě spolkové (1865) a podržen i při rekonstrukci celní jednoty v r. 1867.

R. 1865 uzavřena celním spolkem obchodní smlouva s Rakouskem, která vzájemné přednosti odstraňovala a celnímu spolku dovolovala přejít samostatně k nižším tarifům, než byly rakouské. V celním spolku vůbec zavládl silný směr svobodnotržební, který došel výrazu i v nové obchodní smlouvě s Rakouskem z r. 1868 i autonomním snížením ochranných cel v r. 1870 (vlády obdržely k náhradě úbytku příjmů finanční clo na kávu), i ještě v r. 1873 (7. července, kdy m. j. zrušeno i clo na surové železo), a celkem blíženo se k anglickému vzoru pouhých cel finančních.

II. Zavedení svobodné tržby zastihlo však německé národní hospodářství, průmysl i rolnictví, v tísní. Od vídeňského krachu z května r. 1873 počala totiž velká hospodářská krise, která zachvátila všechny státy kulturní. Zhoršený odbyt průmyslových výrobků budil myšlenku udržeti domácí trh clem výrobě domácí, k průmyslu po ochraně volajícimu (zejm. železářskému a textilnímu) přidružilo se nyní, když se Německo ze státu obilí exportujícího stalo definitivně státem importním, i rolnictvo dosud svobodnicky smýšlející, jež počalo pod rostoucím tlakem soutěže ruské, americké a indické míti zájem na ochraně. K tomu přistoupily finanční potřeby říše, již chtěl Bismarck po nezdaru jiných finančních předloh (zavedení finančních cel a j. nepřímých dávek) alespoň v ochranných clech zaopatřiti příjmy samostatné.

Veřejné mínění úplně se obrátilo. Jako byl dosud všecken hospodářský rozkvět od r. 1850 nastalý jednostranně přisuzován pokrokům svobodné tržby, přičítána teď na její vrub opět zcela jednostranně všechna nynější tíseň.

Ochranářská tendence nabývala vrchu. Jednání o novou tarifní smlouvu s Rakouskem skončilo již bez výsledku; Rakousko samo vydalo již 28. června 1878 autonomní tarif ochranářský, také ve Francii chystal se již odvrát od liberální politiky éry napoleonské.

V říjnu 1878 podali v říšském sněmu německém 204 členové prohlášení ochranářské, spolková rada dosadila k revisi celního tarifu komisi, které dal Bismarck listem z 15. prosince 1878 tuto směrnicí: žádné tarifní smlouvy, nýbrž jen autonomní zákonodárství celní; princip celní povinnosti všeho zboží přes hranice přecházejícího; svoboda jen pro nezbytné suroviny; ochrana veškeré tuzemské výroby před cizozemskem na trhu domácím.

Tak došlo k autonomnímu celnímu tarifu z 15. července 1879, který znamenal

všeobecnou celní ochranu průmyslovou, v celku však nepřilíš značnou, a zevrubnější vybudování cel průmyslových (na př. u textilií);

zavedení mírných cel na obilí, dobytek a užitkové dříví;

zvýšení a rozmnožení cel finančních.

Již r. 1881 a 1885 nastalo však jisté zvýšení cel průmyslových a r. 1885 a 1887 i vydatnější zvýšení cel zemědělských.

Obchodní smlouvy po r. 1879 uzavřené obsahovaly jen výjimkou vázanost tarifní; Německo těžilo však pro sebe na

základě frankfurtského míru z tarifních výhod Francií u jiných států dosažených. Odchylek doznala německá politika volné ruky, nezávislosti celní politiky na závazcích mezinárodních, již za Bismarcka v tarifních smlouvách r. 1883 s Itálií a Španělskem a r. 1884 s Řeckem (tarifní slevy, převahou arci pro jižní plodiny, olivy a vázanost pro víno, hrozny, vejce a drůbež), a r. 1888 se Švýcarskem (pro sýr, textilní zboží, stroje a hodiny). S Rakousko-Uherskem a Belgií tarifní smlouvy neuzavřeny.

III. S posledními tarifními smlouvami francouzskými dnem 1. února 1892 rozplývala se i hlavní opora německých úlev exportních. Rusko, Amerika i Francie se uzavíraly, i Švýcarsko — dosud celkem liberální — zvyšovalo cla, aby mělo kompenzační objekty pro budoucí vyjednávání celní. Hrozilo téměř všeobecné vzájemné uzavírání se a trvalá nejistota všech zájmů exportních.

V Německu hustá populace, skrovnost přírody i rozmach průmyslu nutily k exportu. Nový říšský kancléř Caprivi v říšském sněmu 10. prosince 1891 prohlásil: »(my) musíme vyvážeti; buď vyvážíme zboží nebo vyvážíme lidi. S tímto rostoucím obyvatelstvem bez stejnoměrně vzrůstajícího průmyslu nejsme s to dále žítí«, a upozorňoval zároveň na světodějný jev tvoření se velikých říší, Ruska, Spojených států, Austrálie, Číny, které se dříve či později bezohledně vynasnaží proti jiným se uzavřítí: »Dějiště světové historie se rozšířilo, nastaly jiné rozměry, a stát, který jako evropská velmoc hrál úlohu v dějinách, může, pokud jde o jeho sílu hmotnou, v dohledné době patřiti k státům malým.« Chtějí-li evropské státy udržeti své postavení světové, nezbyvá jim leč úzce k sobě se připojiti. Cílem bylo jednak zjednatí příznivější poměr mezi potřebou exportu a zahraničními odbytišti, jednak zaručiti větší stálost poměrů celních.

Uzavřelo tudíž Německo dne 6. prosince 1891 s Rakousko-Uherskem, Itálií a Belgií, a dne 10. prosince 1891 se Švýcarskem obchodní smlouvy s četnými vzájemnými tarifními ústupky a celními vázanostmi, k nimž se pak ještě pojily další smlouvy r. 1892 se Srbskem, r. 1893 s Rumunskem, a po delší rozhořčené celní válce r. 1894 s Ruskem.

Všechny tyto smlouvy platily předem až do 31. prosince 1903; nebyly-li však 12 měsíců před tímto termínem některým ze smlouvajících se států vypovězeny, měly zůstat i dále v platnosti až do uplynutí jednoho roku po učiněné výpovědi.

Skutečně platily opětovným opomíjením výpovědi až do uzavření nových smluv, takže mezi vypršujícími starými smlouvami a pozdějšími novými nebylo časové mezery.

Znáčné snížení celního tarifu jimi nenastalo (kromě u pšenice a žita s 5 na 3.50 M), hodnota smluv spočívala spíše v tom, že četné položky tarifní byly do konce r. 1903 vázány a že přiznány vzájemně i jiné úlevy obchodní.

Aby se překonal silný odpor agrární v říšském sněmu proti snížení cel obilních, zrušen průkaz totožnosti při obilí, čímž jednak usnadněn německým východním provinciím vývoz obilí (jako jakousi vývozní prémii), jednak docíleno v tuzemsku zvýšení cen obilních.

Tato »soustava středoevropských smluv obchodních, která měla být jaksi úvodem v příští celní spolek středoevropský, rozeznává rovněž jako dřívější soustava smluv západoevropských tarif generální a konvenční, avšak na místo dřívějších libovolně určovaných terminů nastoupila zde kolektivní dohoda řady států se stejným terminem počátečním a stejným konečným, a celkové obnovení mělo se rovněž díti společně, takže až do této doby pro všechny účastníky zajištěna byla stabilita podkladů obchodních.

Jednotliví kontrahenti uzavírali pak opět další smlouvy (r. 1894 Rakousko-Uhersko s Ruskem a Itálií se Švýcarskem, r. 1896 Německo po dvouleté celní válce se Španělskem).

IV. Uzavření obchodních smluv spadlo však opět v dobu zpětné konjunktury národohospodářské, zejm. u cen obilních nastal pokles, historicky arci poslední. V theorii počaly kontroversy o protívě státu agrárního a průmyslového, vyslovovány námitky proti překotné industrialisaci a přílišnému spěti Německa v hospodářství světové (r. 1893 Wagner, r. 1897 Oldenberg) a hlásána potřeba hospodářské soběstačnosti Německa, zejm. i z příčin vojenských (více a zdravějších branců u zemědělství). Průmysl i zemědělství domáhaly se vysoké celní ochrany po vzoru Francie a Spojených Států. »Bund der Landwirte« zahájil proti platnému smluvnímu tarifu vášnivou agitaci, která politické strany i vládu činila vždy povolnější ke zvýšené celní ochraně, již od r. 1897 počaly — s ujištěním, že nové obchodní smlouvy nesmějí být opisem starých — přípravy nového celního tarifu, který měl být základem budoucích jednání smluvních a pro nějž dosazen v parlamentě zvláštní »hospodářský výbor«. Ochranařské snahy došly

výrazu v tarifní osnově, na podzim 1901 sněmu předložené, která po dosud nevidaných a násilných bojích v říšském sněmu německém v prosinci r. 1902 přijata a jako nový celní tarif německý z 25. prosince 1902 vyhlášena. Vyznačují jej:

jemnější odstupňování četných cel ochranných se všeobecnou tendencí ke zvýšení,

další silné zvýšení cel zemědělských,

vytčení minimálních cel na obilí, pod něž nesměla vláda jíti při uzavírání nových smluv obchodních.

»Jednání v říšském sněmu bylo novým důkazem skrovné schopnosti velkých parlamentů zjednatí dobré celní tarify«, napsal Schmoller.

Hned počala vyjednávání o nové smlouvy obchodní se sousedními státy, znesnadněná jak minimálním clem obilním, tak zvýšenými zatím tarify i jiných států. Po velmi obtížných jednáních uzavřeny r. 1904-5 nové tarifní smlouvy po řadě r. 1904 s Belgií, Ruskem, Rumunskem, Švýcarskem, Srbskem a Itálií, r. 1905 s Rakousko-Uherskem a Bulharskem, r. 1908 a pak roku 1911 se Švédskem, r. 1908 s Portugalskem a r. 1911 s Japonskem. Formálně jsou tyto smlouvy »dodatky« ke starým smlouvám, které nebyly vypověděny.

Nové tarify nabyly působnosti 1. březnem 1906, smlouvy měly platiti do 31. prosince 1916 a mohly po tomto dni kdykoliv s jednoroční lhůtou býti vypověděny. Válka však většině z nich, a to nejdůležitějším, učinila předčasný konec.

Nové tarify znamenaly sice stížení mezinárodního obchodu, zvýšením zemědělské celní ochrany jisté obětování zájmů průmyslového vývozu, nicméně německý zahraniční obchod stoupl za jejich platnosti v l. 1904—1913 z 11.577 mil. M na 20.878 mil. marek (speciální obchod), v tržbě s Rakousko-Uherskem se dřívější německé passivum (r. 1904 199 mil. K) postupně změňovalo ve vždy větší aktivum (r. 1913 254 a r. 1912 dokonce 300 mil. K) i v tržbě s Ruskem dosáhlo Německo velikých úspěchů.

Politice dvojitého tarifu učinilo Německo ústupky při clech obilních, jinak dalo však přednost dosavadní politice dlouhodobých smluv tarifních v zájmu průmyslového exportu.

Celních výhod pro dovoz v přímém styku se zeměmi původu (jak byly navrhovány v létech 1880 a jak jsou ve Francii) ani výhod pro obchod s vlastními koloniemi v Německu nebylo. Pobřežní plavba dovolena (zákon z 22. května 1881) jen lodím

oněch států, které samy rovněž německou vlajku k pobřežní plavbě připouštějí.

§ 15. Obchodní politika říše rakouské.

I. V dobách pobělohorských spatřujeme v zemích českých veliké množství mýt, zejm. panských a městských, libovolně a značnými obnosy vybíraných. Avšak vlády v péči o »zvelebení komercia« snaží se již od Leopolda I. soukromá cla a mýta uvnitř země rušiti nebo obmezovati, a zeměpanská na hranice zemí posunovati. Pro styk s cizinou český celní patent z r. 1658 znal jen vývozní cla a ze zboží dovezeného toliko daň spotřební. Již r. 1665 však úřady v Čechách navrhovaly vysoké dávky na dovoz zboží, které lze vyráběti doma, zejm. přepychového zboží francouzského. První stopy celní prohibice shledáváme — arci spíše jako útočná opatření proti politickému nepříteli — skutečně již v patentech z 20. září 1674 a 25. února 1689, které pod konfiskací zakázaly všechen dovoz zboží francouzského, koncem 17. a poč. 18. stol. zakazován vůbec dovoz zboží, které se mohlo vyráběti doma (j. suken, plátna, kůže, koní, vína a p.), současně luxusní patenty a šatové řády hleděly čeliti tuzemské zálibě v drahých látkách zahraničních (tak na př. od r. 1719 směly jen osoby vyššího duchovenstva, stavu panského a rytířského a skuteční tajní radové nositi obleky ze sukna cizozemského, všechny ostatní jen z tuzemského pod konfiskací šatu a dalšími tresty). Ale při nedokonalé celní organisaci kvetlo podloudnictví, zboží se zdražilo a výtěžky celní klesly. Teprve od Karla VI. zahraniční celnictví stává se vědomě a soustavně orgánem státní tržební politiky za cíli merkantilistickými.

Až do Marie Terezie byla jednotlivá království a země stále ještě samostatnými celními obvody, jichž bylo za Karla VI. 10 (Čechy s Kladskem, Morava, Slezsko s pozdějším Pruským Slezskem, obojí Rakousy, Tyroly, ostatní země alpské a krasové, Uhry, Banát, Slovensko, Chorvatsko, Srbsko), se dvěma svobodnými přístavy (Terst, Rjeka), každý obvod se zvláštními předpisy o clech dovozných, vývozných a průvozných, a se stejnými cly proti jiným zemím monarchie jako proti vlastní cizině. Teprve v polovici 18. stol. zaváděny celní úlevy pro vzájemnou tržbu jednotlivých zemí a r. 1775 zrušeny všechny celní platy vybírané dosud uvnitř státu na hranicích jednotlivých zemí, vyjmouc země uherské, italské a Tyroly.